

УДК 347.97/.99

І.В. ЮРЕВИЧ, Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава
Мудрого»

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Ключові слова: судова влада, єдність судової системи, єдність статусу суддів, правове забезпечення єдності судової влади

Метою проведення судово-правової реформи є забезпечення становлення в Україні судівництва як єдиної системи судового устрою та судочинства, що функціонує на засадах верховенства права і гарантує право особи на справедливий суд. Єдність судової влади є невід'ємною ознакою її статусу, що встановлюється та закріплюється Конституцією України, та має забезпечуватися системою конституційно-правових, політичних, соціальних, економічних норм, а також організаційною і функціональною взаємодією органів єдиної державної влади. В юридичному сенсі мова йде про правові механізми, способи, можливості, правові гарантії, за допомогою яких теоретична єдність судової влади перетворюється у практичну життєву реалію держави в цілому, та які визначають зміст процесу впорядкування відповідних правовідносин [1, с.351].

У науковій юридичній літературі відсутнє визначення гарантій чи механізмів саме єдності судової влади. Та у процесі дослідження правового забезпечення єдності державно-правових інститутів, його основних елементів і різновидів, учені приходять до висновку, що при визначенні даного поняття необхідно виходити з наступного. Єдність та цілісність судової влади має забезпечуватися як певними внутрішніми механізмами, так і чинниками ззовні. Останні – це сприятливі зовнішні фактори, тобто відсутність зовнішніх перешкод стосовно реального існування єдності, або адекватне реагування на їх виникнення.

Так як фактор – це причина, рушійна сила будь-якого процесу, явища, що визначає його характер або окремі його риси, то цілком справедливим можна вважати зауваження С.Ю. Марочкіна стосовно того, що роль умов (факторів) можуть виконувати не всі зовнішні чинники, оскільки вони мають різний характер і можуть впливати на ефективність як позитивно, так і негативно. Умовами є лише ті з них, які необхідні для виникнення й існування цієї властивості [2, с.45]. Тож факторами єдності судової влади необхідно вважати умови і причини об'єктивного чи суб'єктивного характеру, які передбачають взаємодію і співпрацю інститутів і органів державної влади, що спричиняють та обумовлюють єдність судової влади. Тобто, як ми розуміємо, всі основні інститути держави та права тісно пов'язані для забезпечення єдності влади. Окремі інститути в більшій мірі сприяють реалізації даної задачі (функції, механізми держави, державна влада, контроль і юридична відповідальність тощо), інші – в меншій мірі (територія держави, форма правління, політичний режим).

Забезпечення єдності судової влади також тісно пов'язано із внутрішньою стійкістю системи судової влади, яка має доволі складну природу і є показником якості внутрішніх системних зв'язків досліджуваної системи. У свою чергу внутрішні механізми передбачають удосконалення регламентування системи органів, що входять до її складу, їх взаємодії та координації. У науковій літературі обґрунтовується думка, що процес оптимізації числа суб'єктів соціальної системи є важливою умовою становлення єдності державно-правового феномену. При цьому ініціатива такого об'єднання має виходити від самих суб'єктів [3, с.5]. Крім того, елементом правового забезпечення єдності влади є регламентація процедур її здійснення, дотримання яких є закріпленими правовими режимами взаємодії влади, включаючи і вирішення можливих конфліктів між ними, а також узгодженість процесів виконання кожним органом своїх повноважень [4, с.134-135]. Єдність

судової влади має гарантуватися законодавчо. Вихід за рамки цієї єдності дестабілізує всю судову владу і має розглядатися як підрич її авторитету. А інструменти захисту і санкції щодо суб'єктів у разі їх недотримання повинні бути чітко встановлені законодавством. На жаль, можна з високою долею впевненості стверджувати, що сучасне законодавство не містить достатню кількість необхідних механізмів, що гарантують єдність судової влади.

Тому необхідним кроком має бути формування законодавчої бази з відповідних питань, що означає першочергове законодавче закріплення юридичного статусу елементів системи влади. Мова йде про те, що в цілях створення належних механізмів забезпечення єдності судової влади необхідно удосконалення законодавства щодо правового статусу судів, суддів, інших органів та установ судової системи, розмежування компетенції та функцій цих суб'єктів. Це дасть змогу децентралізувати повноваження та конкретизувати механізми для подолання існуючих пробілів та протиріч у законодавстві, оскільки реформування судової системи та розвиток механізмів забезпечення її єдності дає можливість вести мову про те, що має місце поєднання централізації та децентралізації у формах та методах її реалізації. Інакше кажучи, необхідно забезпечити співвідносність та узгодженість прав, повноважень, функцій, обов'язків та відповідальності суб'єктів.

Виходячи з наведеного, правове забезпечення єдності судової влади можемо визначити як комплексний інститут, що передбачає сукупність правових норм та механізмів у взаємній узгодженості та несуперечності з правотворчою, правозастосовною, правоохоронною діяльністю уповноважених на те органів, спрямованих на забезпечення єдності судової влади.

Законом України «Про судоустрій та статус суддів» (далі – Закон) встановлено гарантії єдності системи судів загальної юрисдикції (ч.4 ст.17 Закону) [5]. Але, на нашу думку, редакція цієї статті потребує змін та доповнень як з приводу змісту, так і з приводу на-

зви. Так, відмітимо, що в цілому зміст цього нормативно-правового акту свідчить про те, що законодавець широко трактує термін «судова система», зазначаючи, що єдність системи судів загальної юрисдикції забезпечується не тільки входженням судів до єдиної системи, а і єдиними принципами діяльності, єдиним фінансуванням, єдиним статусом суддів тощо. Дійсно, нелогічно було б розглядати ці елементи поза судовою системою та за її рамками. Тому доречною буде зміна формулювання заголовку із «забезпечення єдності системи судів загальної юрисдикції» на «забезпечення єдності судової системи» або «забезпечення єдності судової влади». Більше того, з огляду на важливість інституту єдності судової влади вважаємо за доцільне виокремити норми щодо його забезпечення в окрему статтю Закону. Пропонуємо наступну її редакцію: стаття 17-1 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»: «Єдність судової влади забезпечується: (1) закріпленням судової системи Конституцією та законами України; (2) єдиними засадами організації та діяльності судів; (3) законодавчо закріпленням єдиним статусом суддів; (4) застосуванням усіма суб'єктами судової влади законів, загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних договорів України; (5) обов'язковістю дотримання для всіх судів правил судочинства, визначених законом; (6) обов'язковістю виконання на території України судових рішень, які вступили в законну силу; (7) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів; (8) фінансуванням судів виключно з Державного бюджету України; (9) вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування; (10) інстанційними (процесуальними) взаємозв'язками судів різних рівнів; (11) забезпеченням Верховним Судом України однакового застосування судами (судом) касаційної інстанції норм матеріального та процесуального права; (12) обов'язковістю рішень Конституційного Суду України для усіх суб'єктів судової влади.

Стосовно закріплення судової системи Конституцією та законами України, то повноваження, порядок створення і діяльності, організаційне забезпечення органів та установ, що належать до системи судової влади, формування організаційної інфраструктури мають бути встановлені одним законом, тобто передбачено їх регулювання, єдине за формою нормативного правового акта. Ніякі інші органи чи організації (комерційні та третейські суди), постійно діючі чи ad hoc, не можуть відправляти правосуддя у буквальному його значенні.

Щодо єдиних засад організації та діяльності судів, то ні організація судової системи, ні будь-який процес всередині неї не можуть суперечити єдиним принципам будови і функціонування судової влади. При цьому важливим для єдності є насамперед те, що принципи мають не лише однакову назву, а й однаковий зміст для застосування всіма суб'єктами. Так, засади організації і діяльності судів реалізуються усіма судами незалежно від їх спеціалізації або територіального розташування, незалежно від того, до яких ланок судової системи ці суди належать і яку судову інстанцію становлять.

Значну роль для формування судової влади та підтримання її стабільності відіграє встановлення законом єдності статусу суддів. Вітчизняне законодавство та міжнародно-правові норми текстуально не містять ані визначення єдності статусу суддів, ані його характеристики (складові), та аналізуючи їх зміст, можна виділити наступні його компоненти. Це: (1) єдність організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу, що включає в себе (а) однаковість вимог, що пред'являються до кандидата, який претендує на зайняття посади судді; (б) однаковість процедури відбору, рівність кандидатів при її проходженні та єдність критеріїв при їх оцінці; (в) однаковість порядку наділення повноваженнями, тобто призначення чи обрання кандидата на посаду судді; (2) єдність власне статусу суддів, що передбачає (а) рівність у правах; (б) однаковість

обов'язків; (в) рівність у можливостях кар'єрного зростання: єдність вимог та об'єктивна конкурентність; (г) однаковість підстав та процедури притягнення до відповідальності; (г) рівність матеріально-технічного та соціального забезпечення ефективної реалізації суддівських функцій. Також науковці зазначають, що суб'єктами статусу та гарантій мають бути не лише працюючі судді, а також судді у відставці, оскільки система гарантій визначається системою прав суддів, а суддя у відставці зберігає свою приналежність до суддівського співтовариства [9, с.5]. Отже, законодавчо закріплена єдність статусу суддів як гарантія правового статусу суддів передбачає загальні та спеціальні додаткові міри, за допомогою яких забезпечується реалізація у конкретних правовідносинах суб'єктивних прав, що входять до змісту цього статусу.

Усі без винятку суб'єкти судової влади мають застосовувати всі чинні закони, загальновизнані принципи і норми міжнародного права та міжнародних договорів України. Насамперед, ця норма Закону передбачає підзаконний характер діяльності судової влади, оскільки остання функціонує лише на підставі, в межах та на виконання законодавчих приписів.

Тісно із вищезазначеним переплітається обов'язковість дотримання для всіх судів правил судочинства, визначених законом. Це означає, що суди різної компетенції та незалежно від інстанційності керуються правилами судочинства, передбаченими процесуальними нормами. Процесуальні приписи, встановлені на рівні кодексів, зобов'язують забезпечити всебічне, повне, об'єктивне встановлення всіх обставин справи і прийняти законне та обґрунтоване рішення.

Наступне – це обов'язковість виконання на території України судових рішень, які вступили в законну силу. Інакше кажучи, судові акти – вироки, рішення, розпорядження, ухвали, доручення, виклики та інші – є обов'язковими для усіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, громадських організацій

та об'єднань, інших юридичних та фізичних осіб і підлягають безумовному виконанню на всій території країни. Дане положення є складовим елементом системи справедливого судочинства (пункт 1 статті 6 Загальної декларації прав людини). До того ж воно було вже неодноразово предметом розгляду Європейського Суду з прав людини, який у своїх рішеннях зазначав, що доступ до процедури з усіма атрибутами судової форми контролю є головним у всій системі: держава не може обмежити або скасувати судовий контроль у певних областях (Голдер проти Сполученого Королівства, 1975); держава не може також через ухвалення окремих законів обмежувати дію окремих судових рішень (справа «Стран Грік Ріфайнеріс» та Стратіс Андреадіс проти Греції, 1994).

У цьому аспекті не можна ігнорувати і такий важливий механізм забезпечення єдності судової системи як забезпечення доступу до судових рішень. Мова йде про створення єдиного державного реєстру судових рішень, до якого включаються усі судові рішення судів загальної юрисдикції. В преамбулі до Закону України «Про доступ до судових рішень» зазначено, що доступ до всіх судових рішень сприяє відкритості діяльності судів та сприяє однаково застосуванню законодавства, що забезпечуватиме єдність судової практики [6].

Стосовно єдиного порядку організаційного забезпечення діяльності судів маємо сказати наступне. Згідно з частиною першою статті 130 Конституції України держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. В Україні діє єдина система забезпечення функціонування судової влади – судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України. Для реального виконання цього припису необхідно у законодавчому порядку позбутися фактично існуючого розподілу системи організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції на автономні складові, які, з одного боку, управляються представниками органів судової влади (системи органі-

заційного забезпечення діяльності Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів підпорядковані апаратам відповідного суду), а з іншого – Державній судовій адміністрації України щодо організаційного забезпечення діяльності місцевих та апеляційних судів загальної юрисдикції. Тож, на нашу думку, організаційне забезпечення діяльності всіх судів загальної юрисдикції, Конституційного Суду України, а також інших органів та установ судової системи має здійснювати Державна судова адміністрація.

Щодо фінансування органів та установ судової влади, то воно передбачено виключно з Державного бюджету України. Фінансування всіх судів в Україні здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України. Бюджетні призначення на утримання судів належать до захищених статей видатків Державного бюджету України. За приписами статей 1, 2 Закону України «Про джерела фінансування органів державної влади» органи державної влади здійснюють свою діяльність виключно за рахунок бюджетного фінансування в межах, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік, а кошти на їх фінансування, у тому числі на фінансове забезпечення діяльності судів України, передбачаються у Державному бюджеті України окремим рядком [7]. Окреме фінансування кожного суду загальної юрисдикції та Конституційного Суду України забезпечує умови для конституційних гарантій їх самостійності та незалежності суддів при здійсненні правосуддя, оскільки унеможливає негативний вплив на них через механізми виділення та розподілення належних їм відповідно до закону коштів Державного бюджету України.

Вирішення питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування передбачає наділення органів суддівського самоврядування наступними задачами: сприяння в удосконаленні судової системи і судочинства; захист прав і законних інтересів суддів; участь в організаційному, кадровому, ресурсному забезпеченні судової діяльності;

утвердження авторитету судової влади, забезпечення виконання суддями вимоги суддівської етики. До завдань суддівського самоврядування належить вирішення питань щодо: 1) забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади; 2) зміцнення незалежності судів, суддів, захист від втручання в їхню діяльність; 3) участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів та контроль за додержанням установлених нормативів такого забезпечення; 4) вирішення питань щодо призначення суддів на адміністративні посади в судах у порядку, встановленому цим Законом; 5) призначення суддів Конституційного Суду України; 6) призначення суддів до складу Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в порядку, встановленому законом. З'їзд суддів України приймає рішення, що є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування та всіх суддів.

Щодо забезпечення єдності судової влади інстанційними (процесуальними) взаємозв'язками вищих та нижчих судів, то воно обумовлюється тим, що інстанційність перевірки рішень судів є однією з гарантій забезпечення суб'єктам правовідносин їх прав, свобод та законних інтересів. Забезпечення права на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення є однією з основних конституційних засад судочинства та означає, що кожна юрисдикційна підсистема має бути побудована таким чином, щоб зацікавлені особи мали рівну можливість для реалізації цього свого права. Відповідно до цього в Україні функціонують суди першої, апеляційної та касаційної інстанції у всіх підсистемах судів.

Стосовно забезпеченням Верховним Судом України однакового розуміння та застосування судами норм матеріального та процесуального права, то суттєву роль у цьому процесі відіграють Постанови Пленуму Верховного Суду України, які в ряді випадків виступають у якості регулятора суспільних правовідносин у правозастосовному процесі та гарантують єдність судової практики. Верхов-

ний Суд України є центром правозастосування, його діяльність зорієнтована на вироблення обов'язкових для суддів правових позицій, на спрямування судової діяльності в законне русло. Це є досить вагомою юридичною гарантією єдиного, законного, обґрунтованого і справедливого виконання права. Правові позиції, втілені в рішеннях ВСУ та в постановах його Пленуму, призначаються для використання у складних і суперечливих випадках при розгляді численних справ. У зв'язку з цим у юридичній літературі пропонується офіційно визнати судову правотворчість прецедентного характеру в якості джерела права, що є об'єктивною необхідністю, оскільки факти пробілів у законодавстві, колізій нормативних правових актів, невідповідності законодавства вимогам практики не можна виключити у сучасних умовах.

Щодо загальнообов'язковості рішень Конституційного Суду України, то необхідно наголосити, що функції, цілі та завдання цього Суду – гарантувати верховенство права, для чого він наділений повноваженнями визнавати неконституційними закони та інші нормативні акти, прийняті законодавчими та виконавчими органами державної влади. Відповідно всі закони, інші нормативно-правові акти або ж окремі їх положення втрачають чинність з дня винесення рішення про невідповідність їх Конституції України. А це має означати безпосередню дію рішень чи висновків Конституційного Суду України та застосування норм Конституції України у випадку виникнення прогалини в правовому регулюванні внаслідок визнання нормативного акта неконституційним. Мається на увазі застосування їх як «норм прямої дії» до внесення відповідних змін до нормативно-правових актів. Наступним є те, що акти Конституційного Суду України щодо визнання неконституційності закону, іншого правового акта має бути підставою для перегляду справ у передбачених законом випадках та імпульсом для внесення змін і доповнень до чинного законодавства. Таким чином, рішення Суду є тим фактором, що безпосередньо впливає на законодавчий

процес і формування законодавчої бази держави, у тому числі й у сфері судової діяльності [8, с.88]. Обов'язковість рішень Конституційного Суду для всіх суб'єктів права, включаючи інші судові органи, з приводу тлумачення конституційних норм, має стати додатковою гарантією однакового застосування законів, тобто сприяти єдності судової практики.

З огляду на вищесказане, ми повинні розуміти, що незважаючи на різноманітність гарантій, тільки їх цілісна система, де вони діють у взаємозв'язку і взаємозалежності, органічно доповнюючи один одного, дає можливість говорити про наявність реальної єдності. Більше того, гарантії мають бути ефективними, оскільки лише такі відповідають досягненню цілей, що ставить перед ними законодавець [9, с.6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Хропанюк В. Н. Теория государства и права / под ред. В. Г. Стрекозова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : ДТД, 1995. – 384 с.
2. Марочкин С. Ю. Проблема эффективности норм международного права / Марочкин С. Ю. – Иркутск : Изд-во Иркутск. ун-та, 1988. – 45 с.
3. Севумян В. Н. Конституционно-правовое обеспечение единства российского федерализма: дисс. ... кандидата юрид. наук / Севумян В. Н. – Ростов н/Д, 2006. – 172 с.
4. Морозова О. Г. Единство государственной власти: историко-теоретический правовой аспект: дисс. ... кандидата юрид. наук / Морозова О. Г. – Ростов н/Д, 2003. – 176 с.
5. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» : від 07.07.2010 р.
6. Закон України «Про доступ до судових рішень» // ВВР України. – 2006. – № 15. – Ст. 128.
7. Закон України «Про джерела фінансування органів державної влади» // ВВР України. – 1999. – № 34. – Ст. 274.
8. Бринцев В. Д. Стандарты правовой державы: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія / В. Д. Бринцев. – Х. : Право, 2010. – 464 с.
9. Навалихина Ю. А. Эффективность гарантий социальной защиты судей в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степ. канд. юрид. наук / Ю. А. Навалихина. – М., 2007. – 20 с.

Юревич І. В. Організаційно-правове забезпечення єдності судової влади / І. В. Юревич // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 1114–1119 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12jivecv.pdf>

Досліджуються компоненти організаційно-правового забезпечення єдності судової влади. Зазначається, що вони поділяються на зовнішні фактори та внутрішні механізми, що гарантують єдність судової влади. Останнім приділена значна увага, у зв'язку з чим проаналізовані законодавчі гарантії єдності судової влади та внесені пропозиції щодо їх доповнення.

***

Юревич І. В. Организационно-правовое обеспечение единства судебной власти

Исследуются компоненты организационно-правового обеспечения единства судебной власти. Отмечается, что они подразделяются на внешние факторы и внутренние механизмы, которые гарантируют единство судебной власти. Последним уделяется особое значение, в связи с чем проанализированы законодательные гарантии единства судебной власти и внесены предложения об их дополнении.

***

Iyrevich I.V. Organizational and Legal Support for the Unity of the Judiciary

The components of the organizational and legal support of the unity of the judiciary explore. It is noted that they are divided into external factors and internal mechanisms that guarantee the unity of the judiciary. The last is given special importance in connection with which analyzes legislative guarantees the unity of the judiciary and made proposals for their expansion.